

ILMIY DALILLAR VA ULARNING PEDAGOGIK TADQIQOTLARDAGI ROLI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10819797>

Sayfutdinova Mexrinozbonu Zahiddin qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingiliz tili va adabiyoti fakulteti talabasi

mexrinozbonusayfutdinova@gmail.com

Supervisor: (Phd) Axunov Muqumjon Muhammadaminovich

muqumjon.axunov@bk.ru

ANNOTATSIYA

Pedagogik tadqiqotlar, birinchi navbatda, aniq o'rnatilgan va empirik tarzda tekshirilishi, tushuntirilishi va ba'zan hatto bashorat qilinishi mumkin bo'lgan faktlarga tayanadi. Pedagogik tadqiqotlar ham mashhur pedagogik nazariyalar, tushunchalar, kashfiyotlar asosida olib boriladi, ular yordamida olingan faktlar tushuntiriladi. Ushbu maqolada ilmiy dalillar, empirik bilimlarning natijasi bo'lgan pedagogik tadqiqotlardagi roli haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *ilmiy dalil, dalil, empirik dalil, empirik farazlar, talqin, ilmiy tushuntirish.*

ABSTRACT

Pedagogical research relies, first of all, on facts that are precisely established and can be empirically verified, explained, and sometimes even predicted. Pedagogical research is also based on well-known pedagogical theories, concepts, and discoveries, with their help the obtained facts are explained. This article discusses about scientific evidence, the role in pedagogical research, which is the result of empirical knowledge.

Keywords: *scientific evidence, evidence, empirical evidence, empirical hypotheses, interpretation, scientific explanation.*

АННОТАЦИЯ

Педагогические исследования опираются, прежде всего, на факты, которые точно установлены и могут быть эмпирически проверены, объяснены, а иногда даже предсказаны. Педагогические исследования также базируются на известных педагогических теориях, концепциях и открытиях, с их помощью объясняются полученные факты. В данной статье речь идет о научных доказательствах, о роли в педагогических исследованиях, которые являются результатом эмпирических знаний.

Ключевые слова: научные данные, доказательства, эмпирические данные, эмпирические гипотезы, интерпретация, научное объяснение.

KIRISH

“Dalil” degan so'zni eshitganda, ilm-fan aqlga birinchi bo'lib kelmasligi mumkin. Jinoiy javobgarlikka tortish uchun dalillar to'plangan va taqdim etilgan politsiya tergovu yoki sud muhokamasi haqida o'ylash mumkin. Detektivlar va olimlarning dalillar to'plash nuqtai nazaridan qiladigan ishlari o'rtasida o'xshashliklar mavjud. Biroq, muhim farqlar mavjud. Politsiya ishida kimnidir jinoiyat sodir etishda aybdorligini isbotlash uchun jinoiy dalillar to'planadi. Fanda dalil nimani anglatadi? Birinchidan, asosiyroq savolga aniqlik kiritish muhimdir. Birinchi navbatda dalil nima? Dalil - bu ma'lumotlar to'plami. U ma'lumotlar va faktlarni o'z ichiga oladi. Xo'sh, ilmiy dalil nima? Olimlar empirik dalillar deb ataladigan narsadan foydalanadilar. Bu bevosita kuzatishlar va o'lchovlar orqali to'plangan dalildir. Empirik dalillar ikkita asosiy turga bo'linadi: sifat va miqdor. Sifatli dalillar kuzatishlar orqali to'planadi va kuzatishlar sifati haqida yozma tavsiflar orqali xabar qilinadi. Miqdoriy dalillar o'lchov va hisob-kitoblar orqali to'planadi. Bu miqdor yoki miqdor va o'lchamlarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Ushbu turdagi ma'lumotlar raqamlar yoki miqdorlar yordamida xabar qilinadi. Endi dalillar uchun ta'rif o'rnatilgandan so'ng, keyingi savollar olimlar ma'lumotlarni qanday va nima uchun to'playdi. Javoblar fanning o'z mohiyatini ochib beradi. Olimlar uchun kontseptsiyani g'oyalar asosida tushuntirishning o'zi kifoya qilmaydi. Olimlar o'zlarining tushuntirishlari asosli ekanligini ko'rsatishlari kerak. Empirik dalillar ilmiy g'oyalarni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, olimlar o'tkazayotgan eksperimentlarning haqiqiylikini ta'minlash uchun xolis faktlarni taqdim etadi. Bu olimlarga tabiiy dunyo uchun ob'ektiv tushuntirishlar yaratish imkonini beradi. Ushbu tushuntirishlar ko'pincha tabiiy tizimlarning tarkibiy qismlari o'rtasidagi munosabatlarni ko'rsatadigan va kuzatilayotgan hodisaning sabablarini tavsiflovchi modellar sifatida taqdim etiladi. Kuzatilgan narsalarning ilmiy modellari yoki tushuntirishlari to'plangan va tahlil qilingan ma'lumotlarga mos kelishi kerak.

METODOLOGIYA

Ilmiy dalillar empirik bilimlarning natijasidir. Dalillarni (yoki dalillarni) aniqlash ilmiy tadqiqot uchun zaruriy shartdir. Dalillar moddiy yoki ma'naviy olam hodisasi, isbotlangan bilimlar boyligiga aylangan har qanday hodisa, mulk yoki munosabatlarning qaydidir. Axinshteynning fikricha, fanning boshlanishi va oxiri orasidagi nazariy tuzilmalar tuzilishidan qat'i nazar, dalillar bilan boshlanib, dalillar

bilan yakunlanishi kerak. Dalil tushunchasi turli ma'nolarga ega. "Dalil" atamasining ko'plab ta'riflari orasida quyidagilarni ta'kidlash mumkin. Birinchidan, dalil mavjudlik hodisasi, ish, hodisa, tayanib bo'ladigan holat sifatida. Ular odamlarning ular haqida bilishi yoki bilmasligidan qat'iy nazar mavjud bo'lgan hayotning dalilidir. Ikkinchidan, borliqning idrok etilayotgan hodisa va hodisalarini aniqlash uchun "dalil" tushunchasidan foydalaniladi. Insonning kognitiv qobiliyatlarining xilma-xilligi shunday namoyon bo'ladiki, mavjudlikning bir xil dalillari bilim, san'at, jurnalistika yoki yuridik amaliyotning oddiy va ilmiy darajalarida amalga oshirilishi mumkin. Shuning uchun turli usullar bilan aniqlangan turli dalillarning ishonchlilik darajasi ham har xil bo'ladi. Ko'pincha ilmiy dalillar va mavjudlik hodisasi sinonim bo'lib tuyuladi va bu ba'zi faylasuflar va olimlarga dalillarning haqiqatini mutlaq haqiqat deb ta'riflash imkonini beradi. Bunday tasavvur bilimning haqiqiy rasmiga mos kelmaydi, uni dogmaga aylantiradi va soddalashtiradi. Dalillar murakkab tuzilishga ega. Ularga borliq haqidagi ma'lumotlar, dalillarning talqini, uni olish va tavsiflash usuli kiradi. Dalillarning muhim qismi - mavjudlik yoki uning ayrim xususiyatlari to'g'risida tasavvur hosil qilish imkonini beradigan mavjudlik haqidagi ma'lumotlar. Dalillarning borlikka mos kelishi uni real deb tavsiflash imkonini beradi. Shu sababli dalillar fanning empirik asosi, nazariyani tasdiqlash yoki rad etishning muhim usuli hisoblanadi. Dalillar yordamida borliq nazariyaga bog'lanmasdan, xolisona tushuniladi. Dalillar eski nazariya doirasiga to'g'ri kelmaydigan, unga zid bo'lgan hodisalarni ochishga imkon beradi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Sharh dalilning muhim elementi bo'lib, u ko'p shakllarga ega. Ilmiy dalillar nazariya bilan bevosita bog'liqdir. Nazariya yordamida empirik tadqiqotning vazifalari aniqlanadi va uning natijalari izohlanadi. Sharh - bu uning shakllanishining nazariy-uslubiy sharti, dalillardan nazariy xulosa chiqarish, ilmiy izohlash yoki turli g'oyaviy, ilmiy yoki falsafiy nuqtai nazardan berilgan bahodir. Shuningdek, dalilning moddiy-texnik yoki uslubiy jihati ham mavjud. uni olish usuli hisoblanadi. Dalillarning ishonchliligi ko'p jihatdan ular olingan usul va vositalar bilan belgilanadi. Masalan, saylov kompaniyalarida nomzodlar va ularning muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini baholash uchun ko'pincha sotsiologik tadqiqotlar natijalaridan foydalaniladi. Ko'pincha, ularning natijalari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi, ba'zan esa butunlay qarama-qarshidir. To'g'ridan-to'g'ri xatolik ehtimolini istisno qilgan holda, bunday farqlarning sababini metodologiyalardagi farqlar bilan izohlash mumkin. Fanning ko'p asrlik tarixi nafaqat kashfiyotlar tarixi, balki fan tilining rivojlanish tarixidir, bu dalillarni nazariy mavhumlashtirish, umumlashtirish yoki

tizimlashtirishning muhim omili hisoblanadi. Binobarin, har qanday fikrlashning belgi-munosabat jihati, ya'ni u tasvirlangan fan tili mavjud.

Grafiklar, diagrammalar, ilmiy belgilar va atamalar ilmiy tilning muhim atributlari hisoblanadi. Agar ilmiy kashfiyotni oddiy so'z bilan tasvirlab bo'lmasa, uni tushunish jarayoni ba'zan ko'p yillar davom etadi. Ilmiy bilimlarning rivojlanishiga qarab, tabiiy tilning unda ifodalangan narsalar mazmuniga semantik jihatdan mos kelmasligi ma'lum bo'ldi. Tabiiy til iboralarining ravonligi, jumalarning mantiqiy tuzilishining noaniqligi, kontekst, psixologik assotsiatsiyalar ta'sirida til belgilarining ma'nolarining o'zgaruvchanligi - bularning barchasi ilmiy bilim uchun zarur bo'lgan ma'noning aniqligi va ravshanligiga erishishga to'sqinlik qildi. Natijada, tabiiy tilni sun'iy ravishda rasmiylashtirilgan til bilan almashtirish zarurati paydo bo'ldi. Uning kashfiyoti fanning bilim vositalarini ancha boyitdi, unga yangi va yangi murakkab vazifalarni hal qilish imkonini berdi. Shuni ta'kidlash kerakki, ilmiy dalillar ham, farazlar ham, nazariyalar ham, ilmiy muammolar ham fanda yaratilgan sun'iy tillarga tayanadi. nazariy tizim va ikkita muhim xususiyatga ega: ishonchlilik va bir xillik. Ilmiy dalillarning ishonchliligi turli vaqtlarda o'tkazilgan yangi tajribalar yordamida tadqiqotchilar tomonidan olinishi va ifodalanishi mumkin bo'lgan tarzda namoyon bo'ladi. Ilmiy dalillarning fazilatlaridan biri shundaki, u talqinlarning xilma-xilligidan qat'iy nazar o'zining ishonchliligini saqlab qoladi. Ilmiy dalillarni umumlashtirish natijasida ular nazariya uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Dalillarni umumlashtirishning oddiy shakllari - ularni tahlil qilish, sintez qilish, tasniflash, birlamchi tushuntirish sxemalaridan foydalanish va hokazolar asosida tizimlashtirish va tasniflashdir. Ma'lumki, olimlarning dalillarni tizimlashtirish va tasniflash bo'yicha fidokorona mehnati natijasida ko'plab ilmiy kashfiyotlar qilingan (masalan, Ch. Darwin tomonidan yaratilgan tabiiy tanlanish yo'li bilan turlarning paydo bo'lishi nazariyasi, D.I. Mendeleyevning kimyoviy elementlarning davriy tizimi). ilmiy dalillar va izchil takrorlanuvchanlik xossalari dalillarni umumlashtirishning eng murakkab shakllari hisoblanadi. Ilmiy ma'lumotlar, empirik farazlar va empirik qonunlar faqat hodisa va jarayonlar qanday sodir bo'lishi haqida bilim beradi, lekin nima uchun hodisa va jarayonlar bunday tarzda sodir bo'ladi degan savolga javob bermaydi. ularning sabablarini tushuntirmang. Fanning vazifasi - hodisalar sabablarini aniqlash, ilmiy dalillar asosida yotgan jarayonlarning mohiyatini tushuntirish - ilmiy bilimning oliy shakli - nazariya doirasida hal etiladi. Ilmiy dalil ishonchli kuzatish, tajriba mahsulidir: u ob'ektlarni bevosita kuzatish, asboblarni ko'rsatkichlari, fotosuratlar, o'tkazilgan sinovlar hisobotlari, sxemalar, eslatmalar, guvohlarning ko'rsatmalari bilan tasdiqlangan arxiv hujjatlari va boshqalar shaklida amal qiladi. Biroq, dalillar qurilish materiallari kabi o'z-o'zidan fanni tashkil etmaydi. hali binolar

emas. Dalillar fanda saralangan, tasniflangan, umumlashtirilgan va tushuntirilgandan keyingina yuzaga keladi. Ilmiy bilishning vazifasi bu dalillarning paydo bo'lish sababini, uning muhim xususiyatlarini va dalillar o'rtasidagi huquqiy bog'liqlikni aniqlashdan iborat. Ilmiy bilimlarni rivojlantirish uchun yangi dalillarning ochilishi juda muhimdir. Dalillar ba'zan tasodifiy hodisalarni ham o'z ichiga oladi. Ilmiy birinchi navbatda umumiy, qonuniy narsalar qiziqtiradi. Ilmiy tahlilning asosini bitta dalil emas, balki umumiy tendentsiyani aks ettiruvchi dalillar to'plami tashkil etadi.

Dalillar son-sanoqsiz. Ko'pgina dalillar orasida muammoning mohiyatini tushunish uchun zarur bo'lgan ba'zilarini oqilona tanlash kerak.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, amaliyot mezoni amalda insonning har qanday tasavvurini to'liq tasdiqlash yoki inkor etishga qodir emas. Bu mezon ham shu qadar noaniqki, u insonga o'z bilimini to'ldirish va rivojlantirishni talab qilmaydigan to'liq va to'liq haqiqatga aylantirishga imkon bermaydi. Dalillar, uni sharhlovchi nazariya, fikrlash usuli mavjud bo'lgandagina ilmiy ahamiyatga ega bo'ladi. uni tasniflash va agar u boshqa dalillarga nisbatan tushunilsa. Faqat o'zaro bog'langan va integrallashgan holdagina dalillar nazariy umumlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Hayotdan olingan anekdot dalillar hech qanday narsa yoki hodisani asoslashga qodir emas. Har qanday nazariyani noto'g'ri tanlangan dalillar asosida qurish mumkin, ammo u hech qanday ilmiy ahamiyatga ega bo'lmaydi. Ixtiyoriy nazariyaga ko'ra, "dalil" - bu biluvchi sub'ekt haqiqat deb tan oladigan narsa. Bunda sub'ektning mavjud e'tiqod tizimi (qo'shma) ichki kelishilgan tizim sifatida qaraladi. F.Bekon o'zining bilish nazariyasida empirik dalillarning ahamiyatini yuqori baholaydi. Unga ko'ra, "Sof empirik olim xuddi chumoli kabi faqat dalil to'playdi va u bilan qanoatlanadi, sof ratsionalist, nazariyotchi esa, aksincha, dalillarga e'tibor bermay, o'rgimchakdek o'ziga nazariy to'r to'qiydi, lekin haqiqiy olim ham asalarilar kabi turli xil gullardan material yig'ib, o'z ixtiyoriga ko'ra tasarruf qiladi". Bu dalillar yordamida nazariyani oydinlashtirish yoki aksincha, uni eskirgan deb topish va ahamiyatini yo'qotish kerak. Shu ma'noda. Ilmiy dalil empirik bilimning natijasidir. Ammo dalillar nazariyani belgilamaydi, balki nazariya o'zining ongli tajribasiga kira oladigan u yoki bu dalilni tanlaydi. Shuning uchun Achinshteyn shunday xulosaga keladi: "Ilm dalil bilan boshlanib, yakunlanishi kerak. boshi va oxiri o'rtasida qanday nazariy tuzilmalar mavjudligidan qat'i nazar, dalillar bilan." Bu fikr ma'lum darajada to'g'ri. Chunki ilmiy dalillar ishonchligining turli talqinlaridan qat'i nazar, o'z mohiyatini saqlab qoladi. Dalillarni umumlashtirish tahlil qilish, sintez qilish, tasniflash, birlamchi tushuntirish sxemalaridan foydalanish

va hokazolar asosida amalga oshiriladi. Dalillar saralangan, tasniflangan, umumlashtirilgan va tushuntirilgandan keyingina ilmiy bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Achinshteyn, Piter (2001). Dalillar kitobi (Oksford: Oxford University Press). Xodjayev B., Choriyev A., Saliyeva Z.
2. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasdi. Darslik. // B. Xodjayev va BI . Toshkent: IQTISODIYOT DUNYOSI nashriyoti, 2018.
3. Jeffri, Richard (2004). Subyektiv ehtimollik (Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti).
4. A. Radjabov. Ilmiy tadqiqot asoslari. "TAFAKKUR - BO'STONI". Toshkent - 2012. <https://staff.tiame.uz/storage/users/489/books/FTVzKbuuYIVmRe14ZllcODg0RrT9bam3ms3jeQEM.pdf>
5. Xasanova, G. (2023). Muammoli ta'lim texnologiyasi. Pedagogik ixtirolar va amaliyotlar jurnali, 19, 137-139.
6. Xasanova, G. (2023). Uslubiy tamoyillar va yondashuvlarning tabiati. O'rta Evropa ilmiy byulleteni, 32, 26-31.
7. Xasanova, G. K. (2022). Pedagogik jarayonni loyihalashda texnologiyaga bo'lgan ehtiyoj. Sharq uyg'onish davri: Innovatsion, o'quv, tabiiy va ijtimoiy fanlar, 2(20-maxsus son), 95-100.
8. N.A. Sherm uham edova. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. Darslik. -T.: «Fan va texnologiya», 2014.
9. Yuldosheva, N., & Xamdamjonov, M. (2022). Tovar sifatidagi kamchiliklarni aniqlash, bartaraf etish va uning iqtisodiy muammolari. Fan va innovatsiyalar, 1(5), 385-388.
10. Abduvahidovna, Y. N. (2022). Sanoat korxonalarining innovatsion strategiyalari tasnifi. Ijtimoiy fanlar va fanlararo tadqiqotlar xalqaro jurnali ISSN: 2277-3630 Impact-faktor: 7.429, 11(06), 239-242.
11. Yo'ldosheva, N. (2022). Korxonalarda innovatsion rivojlanish strategiyasini boshqarish usullari. Iqtisodiyot i obrazovanie, 23(2), 129-135.
12. Abduvahidovna, Y. N. (2022). Sanoat korxonalarini boshqarishda innovatsion strategiyalardan samarali foydalanish yo'nalishlari. Ochiq kirish ombori, 8(6), 125-129.
13. Yo'ldosheva, N. (2022). Zamonaviy voqelik sharoitida innovatsion strategiyani shakllantirish jarayonining xususiyatlari. Zamonaviy fanda akademik tadqiqotlar, 1(9), 310-312.

14. Abduvahidovna, Y. N. (2023). Sanoat korxonalarida innovatsion strategiyani amalga oshirishga ta'sir etuvchi omillar. Menejment va huquqning jahon axborotnomasi, 19, 5-11.
15. Axunov , M., & Sayfutdinova , M. (2024). O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA KIRUVCHI TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH SURATLARI VA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI. Talqin Va Tadqiqotlar, 2(1(38)).
извлечено от <https://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/1718>
16. Sayfutdinova Mekhrinoz. (2023). SOME FEATURES OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES. American Journal of Pedagogical and Educational Research, 15, 221–226. Retrieved from <https://www.americanjournal.org/index.php/ajper/article/view/1186>
17. M. Sayfutdinova THE ROLE OF COMPOUND WORDS IN THE WORD-FORMATION SYSTEM // SAI. 2023. №C11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-role-of-compound-words-in-the-word-formation-system> (дата обращения: 05.03.2024).